

ДЗВОНИК

A stylized red illustration of a woman's face, looking upwards and to the right. She has a braid on the left side of her head. The background is a repeating pattern of white stars on a red field. The illustration uses a halftone or stippled effect for shading.

КНИГОСПІЛКА

95. ПР.

Б. ГРИНЧЕНКО

ДЗВОНИК

ДРУГЕ ВИДАННЯ

МУЗЕЙ 29 01 1962

КИЇВСКА ОЛІЯ
В. Д. ШТИРНИ
1937/8

2198

УНДІП
Перевірено
1952 р.

[до 1929]

НДІП
ПЕРЕВІРЕНО
1962 р.

Республіканський педагогічний музей
Основний фонд №

КНИГОСПІЛКА

ПЕРЕВІРЕНО
1981 р.

35493
3504Рк

НБ

Її звали Наталею. Вона була маненька: їй було тільки сім років. Мати її вмерла років уже з півтора, батько був каліка та ще й п'яниця. П'яницею він був здавна, але поки не був калікою та жива була жінка, то він якимось там хазяйнував на своєму клаптику землі. Але він, підковзнувшись, впав на льоду, переломив собі руку і тоді вже мало що міг робити. А тут жінка вмерла. Він зовсім розпився, прогайцував господарство, продав землю,—зосталася сама обідрана хатка. Він мало коли бував дома, а в тій хаті сиділа Наталя.

Сиділа й голодувала. Добрі люди помітили, що вона голодує, почали закликати її до себе обідати, а потім якимось поклопоталися за бідну сироту, щоб узято її до сирітського дому. Наталю одвезено до губернії і там здано до того дому.

Добрі люди казали, що Наталі буде там краще. Вона й сама силкувалася так думати, але чогось їй страшно було туди їхати.

Як приїхала, то стало все її життя по-новому.

Дома вона голодувала часом, а як не голодувала, то наїдалася хліба та порожнього борщу з буряками, бо каша не що-дня бувала; а тепер

вона могла їсти добру смачну їжу щодня і скільки схотіла. Дома вона ходила в драній, латаній та задрипаній одіжі, а тут була в неї одіж чистенька: влітку—легенька, взимку—тепленька, саме добра. Дома вона мерзла в обідраній нечупарній хаті, спала на голому полу, тільки в голови підмостивши поганеньку подушечку, а тут хати були великі, чисті, теплі, і спала вона на м'якому ліжку, засланому тоненькою ряднинкою. Дома її батько п'яний лаяв, а часом і бив, а тут ніхто не бився, не лаявся: коли що треба було робити, чи не робити, то начальниця просто веліла чи забороняла завсігди спокійним, рівним однаковим голосом,—вона навіть не кричала ніколи. Це нове спокійне життя в достатках спершу здавалось Наталі, після її вбогого сільського життя, якимись розкошами, якимсь пишним, панським життям.

А все-ж Наталі тяжко були жити.

Чому?

Вона була зовсім чужа серед цього життя.

З самого початку їй довелося звикати до багатьох річей, цілком їй нових—починаючи з завички їсти м'ясо не руками, а ножем та виделкою. Вона ніяк не вміла простромити шматок м'яса в борщі виделкою, а тоді відрізати його ножем; звичайно шматок вискакував з-під ножа і з-під виделки і лянав додолу або на коліна Наталі, чи якій подрузі, а борщ розхлюпувався на стіл. Обляпана подруга сердилась і казала:
— О, ляпало недотепне! Селючка!

Олександра Петровна, начальниця, завважала Наталі, що так не можна робити, що треба бути обережною та охайною. Дівчина й сама це добре знала, так коли-ж вона ніяк не могла керувати тими струментами! Зараз-же другого дні вона знову те робила, а Олександра Петровна веліла їй виходити з-за столу і обідати самій окремо після всіх. Вона мовчки покірно виходила з-за столу і сідала в куточку. Вона дивилася на дівчат, як вони всмак обідали, весело сміючись, як не було начальниці (хоч їм сміятись за обідом і заборонювано), і дожидалася своєї черги. Врешті дівчата починали вставати, соваючи та стукаючи ослонами; деякі зараз бігли з хати, а деякі зоставалися прибирати зо столу, начальниця виходила. Тоді Наталя мусила йти обідати. Їй хотілося їсти і вона мовчки сідала за стіл. Діти часто бувають нежалісливі,—обляпана Наталіним борщем подруга, а за нею і ще дехто починали кричати на Наталю:

— Селючка обіда! Ляпало обіда! Тікайте, а то всіх пообляпує.

Наталя кидала їсти. Їй було сором, тяжко, хотілося плакати, але вона не плакала, тільки губи в неї тремтіли, і все її обличчя якимось кривилося. Вона спускала свої великі темні очі додолу, її довгі вії виразно визначалися тоді на зблідлому обличчю. Так вона сиділа мовчки, аж поки дівчата облишували її і бігли в садок. Тоді вона вставала, голодна йшла в якийсь закуточок і ховалася там так, щоб ніхто не

бачив, і сиділа доти, аж поки голосно дзенькне дзвоник, кличучи всіх до вечірньої науки. Вона вся здригалася з несподіванки, тоді тихо вставала і йшла.

Потроху вона одначе звикла обідати так, як і всі, але дівчата все-ж дражнили її ляпалом. Це нечупарне прізвище ніяк не приставало до її тоненької невеличкої постаті з чорноволосою голівкою, до її замисленого обличчя з великими засмученими очима. Але вже як приложили, то так воно й зосталося.

І з одіжжю клопіт. Це була зовсім не та сільська одіж, що в ній звикла ходити Наталя,— та була така проста. А в цій Наталя почувала себе ніяково. А найгірше спершу було те, що вона не вміла якось сама в неї вбиратися. Копається, копається і нічого не вдіє. Треба дождатися, поки Маринка, подруга до неї трохи прихильна, пособить. Але поки та поспіє, аж тут уже—дзень! дзень!—кличе дзвоник до снідання. Поспішається Наталя, руки в неї тримтять... боїться вона опізнитися, бо скоро дзвоник задзвонить, зараз бігти треба.

Та потроху й до одіжі Наталя звикла.

Але ніяк не могла звикнути до панської мови. Вона її дуже погано розуміла. Їй казано надіти іншу „юпку“, а вона не розібрала, що це говорить про спідницю і вдягала пальто—ту юпку, що зверху вдягають; її посилено в „чулан“, а вона йшла навмання в якусь хату, бо не знала, що воно і де воно той „чулан“, їй велено

вчитися „прилежно“, а вона ніяк не могла зрозуміти—навіщо це, вчучися, треба лежати, коли їй краще сидіти. Багато її подруг, хоч і сами були такі спершу, але тепер сміялися з неї, а Олександра Петровна звала її нерозумною і казала, що вона зовсім погано вчиться. Наталя справді погано вчилася, але не через те, що ніби нерозумна була, ні! Дома вона все розуміла, дотепна була розмовляти, знала безліч казок та пісень. Ніхто з її подруг сільських краще від неї не вмів співати, а казки оповідаючи, вона голосом силкувалася вдавати тих звірів чи людей, про яких казала. А тут... тут вона була нерозумна, бо ніяк не розуміла тих слів „що в книзі написано“. Вивчившись врешті читати, вона насмішила весь клас, бо прочитала: „усердно занялся делом“, а переказала це так: „у середу занявся дом“.

— И сгорел?—спиталася глузуючи вчителька.

— І згорів...—одказала Наталя, але, почувавши, що щось не так і, страшенно червоніючи, зараз-же додала:

— Ні, цього в книзі не написано...

Голосний регіт не дав їй далі казати. Увесь клас реготавсь, аж сльози втирав. І в Наталі забриніли на очах сльози, але не з сміху.

З сього часу її прозвано середою, а ляпалом звати облишили.

Увесь клас нашорошував уха, як „середа“ вставала проказувати вивчене: вона не тільки погано його знала, а ще й завше казала якусь

кумедну нісенітницю, звеселяючи тим нудну лекцію.

20.09.22.
А як вона щиро вчила ті завдання, скільки вона працювала, щоб знати, щоб не бути посміхом усьому класові! І не могла, досі не могла подужати незрозумілої книжки. І ця книжка робила з її головою щось дивне. Наталя блукала по ній очима й думкою так, як дитина блукала-б темної ночі серед невідомого безкрайого степу, шукаючи шляху додому. Вона стільки разів помилялася, стільки разів її осміяно за ці помилки, навіть карано, що вона тепер не була певна ні в одному слові, чи розуміє його як треба. Написано „масло“—може це й справді те масло, про яке досі знала Наталя, а може й щось зовсім інше: адже думала вона, що „орать“—це на полі орати, а сьогодні її вилаяно дурною і сказано, що це значить—репетувати; або от учора: вона думала, що „рожа“—то квітка така, а їй кажуть, що це—пика... Може й з маслом так буде... І потроху Наталя зовсім перестала вірити своїй голові; вона вірила тільки тому, що скаже вчителька, а своя думка в неї замирала, переставала жити, працювати. Дівчина справді ставала дурною. Знаючи себе і своє знання, вона боялася того класу, як огню, і тим ще гірше робила собі, бо страх вигонив у неї з голови і те, що там удержувалося так-сяк.

Еге, вона боялася класу і вся здригалася враз, почувши, як ударить голосний дзвоник, наказуючи їй до того класу йти. Дзень-дзень-

дзень! — розкотиться скрізь, а їй так і в'явиться, як вона стоїть перед учителькою, блідне, червоніє, знову блідне, мучиться, силкується щось ізгадати—і нічого не може...

Ох, цей уже їй дзвоник! Як він їй упікся. Він дзвонив на день шіснадцять разів!

Другого-ж дня, як вона приїхала сюди, її вразив цей дзвоник.

Був ранок, і вона ще спала. Їй снилося рідне село і те, що так часто бувало з нею справді.

Зелена-зелена, квітками змережена лука, на тій луці вона з дівчатами бігає й грається. Ясно сяє над ними небо, пишно пахнуть навкруги квітки, всміхаючися до неї своїми червоними, блакитними, жовтенькими, блискучими личками... Дзвінко та весело розкочується по всій луці дитячий гамір, сміх. І так їм, дітям, гарно, так без міри гарно й весело, що тільки пташкам вільним щебетливим вільніше й веселіше, ніж їм... Та й вона, Наталя, мабуть уже пташкою стала, бо ось уже вона не на луці, а на вербі гіллястій над водою, — широко-широко розлилася весняна вода, поняла луки, городи, і верба тая, де Наталя сидить, теж у воді, аж гілля в їй купає... Сидить Наталя й голосно веснянки вигукує:

Розлилися води
На чотири броди...

І далеко по воді розлягається тоненький голоско.

Соловей щебече,
Садки розвиває...

Розвилися садки та густі-густі — як ліс. І справді, це вже не садок, а ліс густий, а під дубком сидять вони вдвох: Наталя та її подруга,

Оксанка... Це вони сюди заховалися від батька Наталіного; він прийшов додому п'яний і хотів Наталю бити, а вона вивалась і втекла, і тут вони з Оксаною заховалися... Вони одна одну так люблять... Обнявшись, оповідають одна одній про своє горе й щастя... Старша й дужча Оксана пригортає до себе маленьку Наталю, пригортає і цілує.. Ох, як

гарно, як любо! Коли це відразу як гримне щось над ними...

Озирнулися вони,

— аж позад їх батько Наталін п'яний... Скрикнула Наталя, як несамовита, схопилася й побігла...

— Стривай! Куди ти? Чи вона здуріла?

Кілька рук ухопило її, держать. Вона розплющує очі і бачить, що нема ні лісу, ні Оксани,

ні батька,—круг неї дівчата, держать її й говорять:

— Як ісхопиться сонна, як побіжить!..

— Чого ти?

— Злякалася... щось загреміло...

— Загреміло? От дурна! Та то-ж у дзвоника вдарено, щоб ми вставали.

Озирнулася Наталя і бачить, що круг неї дівчата встають, убираються... Ще вся тримтячи з переляку, вона й собі почала вбиратися, коли це знову несподівано вдарив дзвоник і примусив її здригнутися..

Тяжко-сумний був той день Наталі. Вона почувала всією своєю душею, що минулося її щастя, що не побачить вона села рідного, лук квітчастих, гаїв зелених; не обніме її, не пригорне, не приголубить Оксанка... Сльози бризнули з очей у Наталі, як вона згадала Оксанку... Як вона житиме тут без неї? Тут і багато дівчат, та всі вони не такі: всі чужі, нема рідних, нема подруги... Вона втекла від їх, забилася в куточок і сиділа там мовчки. Діти знайшли її, силкувалися витягти звідтіля, займали її, але вона мало й озивалася. Деякі сміялися з неї, що вона така дика, деякі жаліли її; але й ті, що жаліли, не були такі, як Оксанка, і Наталі вони були чужі. Вона сиділа й мовчала. Діти її кинули.

І пішли дні за днями. Серед людей жила Наталя в самотині. Жила? Ні, вона не жила. Вона слухалася — дзвоника. Дзвоник будив її — вона

вставала, кликав снідати — вона йшла, велів учитися—вона вчилася, випускав з класу після лекції і знову наказував сідати—вона слухалася. І так усе: сон, їжа, гулянки, наука—все дзвоник велів, промовляючи своїм гострим, ухові дошкульним голосом. Тепер у неї не було своєї волі—він усю забрав. А вона не звикла до цього. Вона звикла, рано вставши, вибігати на волю і весь день робити, що хочеться: бігати, співати, сміятися, борюватися, плюскатися в чистих хвилях оточеної зеленими очеретами річки. Ото життя! А тут нема життя, бо він одняв волю.

Її стало здаватися, що він живий і що навіть начальниця слухається його і через те вона така завсігди однакова... Її, Наталю, дзвоник знає і вмисне так вигукує, бо хоче її дошкулити. Вона, звісно, знала, що це не так, але не могла збутися її думки.

І вона зненавидила його.

Вона зненавидила його всією душею, всім своїм серцем, всіма своїми думками. Темними ночами вона думала про те, як-би його збутися. Розбити? Але - ж він міцний і високо висить. Утекти від нього? Не було куди.

Зненависть задавлена почала переминятися на одчай. Ніколи Наталя не вирветься з цієї тюрми, не збудеться свого ворога. Хіба що надзвичайне зробиться. Може хата ця, тюрма ця, згорить? Може проженуть її відціля? Може батько схоче назад її забрати? Може... багато ще дечого думало бідне дівчатко, але нічого того не

КІЇВСЬКА ОЛІЯ

7198

143/a

робилося, і вона знала, що нічого не зробиться. Безнадійність страшна обняла Наталю...

А життя йшло все одним ладом. Вона їла, пила, спала, вставала не з своєї волі, а з чужого наказу. Незрозуміла їй шкільна наука пригнітила їй мозок, упевнила її, що вона, Наталя, дурна, нічого не хоче сама розуміти і повинна робити одно тільки: питатися старших та їх слухатись. Коли хочеш ступнути, то спершу спитайся, а тоді вже ступни. Інші дівчата часто дурили начальницю: робили крадькома, не питавшись. Вона так не могла: дуже вже пригнічена в неї голова була.

Може ще занадто правдива була й занадто полохлива. І вона жила дивним життям: життям без своєї волі, без надії. З покірним нерозумним виглядом вона слухалася всього, що їй велено, не робила нічого, чого їй не наказувано. З подругами мало коли гралася, але часто ховалася від усіх у садку і сиділа в гущавині сама нерухомо. Спершу вона ховалася таким робом, щоб виплакати, а тепер рідко коли плакала, а тільки сиділа й дивилася: як листя зелене коливається, як жучок лізе. Їй подобалося це: їй тоді було спокійно. Подругам і начальниці вона здавалася байдужою до всього, і дівчата вже продражнили її „сонною середию“—така вона була з погляду. Хоч вона спала мало: вночі більше лежала тихо, нерухомо і згадувала, як листя зелене коливалося, як жучок ліз... Іноді своє село згадувала... В душі маленькій дитячій глибоко

й далеко від людського ока ховався тяжкий біль...
І ніколи не переставало боліти.

У дворі в їх був глибокий-глибокий колодязь. Одного разу, як витягано з його воду, Наталя перехилилася через цямриння і дивилася

вниз. Глибоко-глибоко блищала там вода. Як далеко!

— Не перехилийся, бовпа-деш та й утопишся,— сказали їй дівчата.

Другого дня, як нікого поблизу не було, вона знову підійшла до колодязя й почала зазирати в його.

— То що?—спиталася Наталя.

— От дурна! То жити не будеш.

Вона знову хотіла сказати: то що? та спинилася й не сказала.

Але другого дні, як нікого поблизу не було, вона знову підійшла до колодязя і почала зазирати в його. Її чогось тягло туди. Саме в цю мить дзенькнуч дзвоник, і вона аж уся затрим-

тіла. Але дивна річ: з того дня тільки почує вона дзвоника, зараз їй згадується колодязь, і глибоко-глибоко блищить у ньому вода. Що, як упаде вона в колодязь, то чи довго падатиме, поки води досягне?

З того часу думка про колодязь не покидала її. Ворог її, дзвоник, шіснадцять разів на день нагадував їй про нього. Як він дзвонив, їй здавалося, що він так і вимовляє: топись! топись! топись! Він зучив її до цієї думки і ця думка запанувала над нею цілком.

От тільки що перехилитись через цямриння Олександра Петровна гостро заборонила...

Але-ж ця думка так її пече.

Вона мало не зовсім перестала спати за нею.

Запаморочена голова мало що стала розуміти до пуття. Вона не працювала, в їй цілком запанувало тільки дві речі: глибокий-глибокий колодязь і заборона перехилитися в його...

Одного разу Наталя обібрала такий час, що Олександра Петровна була сама в своїй хаті. Вона підійшла до її дверей і постукала. Серце в неї замирало...

— Хто там?—озвалася Олександра Петровна.

— Це я.

— Хто?

— Наталя.

— Чого тобі? Іди!

Вона ввійшла і стала біля порогу. Олександра Петровна сиділа за столом і щось писала. Її худе, сухе обличчя виразно визначалося проти

вікна своїм профілем. Як завжди, воно було спокійне, без усміху. Наталя стояла і дивилася на неї.

— Ну, так чого-ж тобі—і начальниця повернула голову до Наталі і, з пером у руці, дожи-

далася, що та скаже.

— Олександр Петровно, дозвольте мені втопитися в дворі в колодязі,— промовила не- сміло дівчина.

— Що?

— Дозвольте мені втопитися...

...Олександра Петровно, дозвольте мені втопитися в дворі в колодязі.

Олександра Петровна встала, підійшла до неї ближче й глянула на неї.

— Ти хвора?

— Ні.

— Так що-ж ти кажеш?

— Я кажу... Я не хочу тут жити... Я хочу втопитися... Дозвольте мені...

— Не смій цього й думати!—аж скрикнула начальниця. (Наталя ще не чула, щоб вона коли кричала).—Бач, що вигадала. Я тобі велю не думати про це ніколи! Чуєш?

— Чую...

— Я тобі забороняю це. Розумієш?

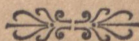
— Розумію!

— Іди!

Дівчина тихо повернулася й вийшла. Слідком за нею вийшла й начальниця наказати своїй помішниці, щоб та пильнувала нерозумну дівчину.

Того-ж дня колодязь накрито вікном і те вікно замкнено.

І того-ж дня Наталя занедужала і нездужала довго... хоч і встала таки.

Республіканський
педагогічний музей
Основний фонд №

35493

3504 Рк

Держ. Наук.-Мет. Ком. НКО УСРР ДОЗВОЛИВ
до вжитку в книгозбірнях установ соцвиху

Упрліт № 1327. Замовлення № 1598. Тираж 15.000
Харків, літ.-друк. Книгоспілки, Нетеч. наб., 14.

Ціна 6 коп.

СКЛАДИ ВИДАННЯ:

ХАРКІВ, Горяїнівський пров., 2.

КИЇВ, вул. Короленка, 46.

ОДЕСА, вул. Ласаля, 12.

ДНІПРОПЕТРОВСЬКЕ, просп. К. Маркса, 103

479